



You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Pozycja międzynarodowa Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku : wybrane aspekty

Author: Agnieszka Miarka

Citation style: Miarka Agnieszka. (2018). Pozycja międzynarodowa Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku : wybrane aspekty. "Studia Politicae Universitatis Silesiensis" (T. 21 (2018), s. 89-110)



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



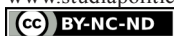
UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego



Pozycja międzynarodowa Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku — wybrane aspekty

International position of the Russian Federation in the
second decade of the 21st century — selected aspects

Agnieszka Miarka*

Abstrakt

Celem podjętym w artykule jest analiza pozycji międzynarodowej Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku. W części otwierającej zostały scharakteryzowane podstawy ideologiczne polityki Rosji, które są kluczowe dla interpretacji jej aktywności na arenie międzynarodowej, szczególnie dotyczącej zjawisk wpływających na pozycjonowanie: aneksji Krymu i zaangażowania w konflikt na wschodzie Ukrainy oraz w syryjską wojnę. Podkreślając znaczenie ideologii w linii politycznej kreowanej przez Władimira Putina, autorka dokonuje analizy rosyjskich działań w Syrii i na Ukrainie, starając się je wkomponować w najważniejsze założenia polityki Federacji Rosyjskiej. Finalnie autorka podjęła się wskazania wskazania negatywnych i pozytywnych aspektów tej

Abstract

The goal of the article is to analyze the international position of the Russian Federation in the second decade of the 21st century. In the opening part, the ideological foundations of Russia's policy have been characterized, which are crucial for the interpretation of its activity in the international arena, especially regarding phenomena affecting the positioning of the Crimea annexation and involvement in the conflict in eastern Ukraine and the Syrian war. Emphasizing the importance of ideology in the political line created by Vladimir Putin, the author analyzes Russian actions in Syria and Ukraine, trying to incorporate them into the most important assumptions of the policy of the Russian Federation. Finally, the author undertook to indicate the negative and positive aspects of this

* Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski w Katowicach (agnieszka.miarka@us.edu.pl).

aktywności dla pozycji Rosji w stosunkach międzynarodowych.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, Władimir Putin, konflikty zbrojne, bezpieczeństwo międzynarodowe, pozycja międzynarodowa

activity for Russia's position in international relations.

Key words: Russian Federation, Vladimir Putin, armed conflicts, international security, international position

Podstawy ideologiczne polityki Federacji Rosyjskiej

Rozpad sytemu bipolarnego implikował konieczność znalezienia przez Federację Rosyjską swojego miejsca w nowym układzie sił. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku dominował w rosyjskim myśleniu o polityce neookcydentalizm, którego twórcy zakładali pozytywny stosunek do państw zachodnich, będących inspiracją do zainicjowania modernizacji i reform w Rosji oraz jej postrzegania jako części Europy. Ze względu jednak na między innymi dalszy spadek prestiżu państwa na arenie międzynarodowej, brak postępów w odbudowie wizerunku Moskwy jako jednego z czołowych decydentów posiadających zdolność przekształcania ładu międzynarodowego, porażkę przy wdrażaniu reform polityczno-gospodarczych partnerskie relacje z Europą Zachodnią przestały być atrakcyjną podstawą kreowania polityki zagranicznej. W rosyjskim dyskursie pojawiły się koncepcje, do których nawiązuje linia polityczna Władimira Putina. Zaczęto tworzyć obraz Rosji jako odrębnego świata, który ze względu na swoją wyjątkowość powinien znaleźć własną ścieżkę rozwoju i modernizacji, porzucając naśladowanie wzorców zewnętrznych, które mogą zniszczyć rosyjską państwowość¹.

W tym kontekście należy zaakcentować dorobek przedstawicieli izolacjonizmu. Za najważniejszego przedstawiciela tego nurtu powszechnie uważa się Wadima Cymburskiego, którego doktryna „Wyspy Rosji” jest głównym założeniem pozimnowojennej koncepcji izolacjonizmu. Identyfikacji Rosji jako wyspy dokonał w artykule *Wyspa Rosja. Perspektywy rosyjskiej geopolityki* (ros. *Остров Россия. Перспективы российской геополитики*), opublikowanym w czasopiśmie „Polis” (1993). Według Cymburskiego Rosja jest wyspą leżącą na europejskim kontynencie. W przestrzeni mieszczącej się między Atlantykiem a Pacyfikiem występują obok siebie dwie cywilizacje: rosyjska i zachodnia. Podkreśla znaczenie dużego terytorium oraz rosyjską hegemonię nad wielkimi obszarami w przeszłości. Ludność zamieszkująca Federację Rosyjską od-

¹ J. POTULSKI: *Rosyjskie koncepcje geopolityczne jako wyraz poszukiwań formuły imperialnej?* W: *Rosja. Rozważania imperiolologiczne*. Red. S. BIELEŃ, A. SKRZYPEK. Warszawa 2015, s. 57.

znacza się całkowicie inną percepcją świata niż przedstawiciele zachodniego kręgu cywilizacyjnego. Strefa rosyjska oddzielona jest od wpływów liberalizmu pasem państw pośrednich, tzw. strefą limitrofu — są to podmioty stanowiące bufor między cywilizacjami, były polem ścierania się obu cywilizacji². Decydenci powinni skoncentrować się na polityce wewnętrznej, aby nie dopuścić do ingerowania w nią sił z zewnątrz, natomiast oddziaływanie rosyjskie powinno rozprzestrzeniać się na zachodnie i południowe obszary przygraniczne. To właśnie Wschód powinien być przedmiotem szczególnej troski ośrodka władzy. Bezspornie nie jest to jednolity nurt w geopolityce Rosji. Warto podkreślić, że ideolodzy izolacjonizmu w wersji nacjonalistycznej postulują powołanie silnego państwa narodowego, gdzie wartości i Kościół prawosławny miałyby priorytetowe znaczenie. Zarysowane zostaje dążenie do odtworzenia wielkorusyjskiej strefy wpływów na miarę Rusi Kijowskiej.

Kolejną ważną koncepcją jest eurazjatyzm. Głównym przedstawicielem tego prądu w XXI wieku jest Aleksandr Dugin. Poglądy tego geopolityka cechuje antyamerykanizm i postulowanie odrodzenia Rosji jako Eurazji, stanowiącej imperium mesjanistyczne, będące przeciwwagą globalnej dominacji atlantyizmu. Podkreśla on rozmycie cech narodowych Rosjan w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, w tym naturalnego ekspansjonizmu. Państwo rosyjskie według Dugina to imperium eurazjatyckie związane więzami sojuszniczymi z państwami konfucjańskimi i islamskimi. Trzon stanowi kooperacja moskiewsko-teherańska, jednak należy dążyć do rozszerzenia koalicji, aby finalnie stworzyć siłę balansującą atlantyzm. Chociaż równowaga jest stanem pozytywnym dla świata, jednak w obliczu zdobycia dominacji przez atlantyzm niezbędna jest ofensywa przeciwko państwu liberalnym, osłabienie ich potencjałów militarnych oraz oddziaływanie międzynarodowego³. Warto zwrócić uwagę na przygotowaną przez Dugina w 2009 roku publikację *Czwarta teoria polityczna*, nad którą nadal toczony są żywe dyskusje. Geopolityk zaakcentował w niej potrzebę stworzenia nowej ideologii stanowiącej adekwatną odpowiedź na wyzwania w XXI wieku. Ma być alternatywnym rozwiązaniem wobec hegemonistycznej pozycji liberalizmu, w którym upatruje największego zagrożenia dla Federacji Rosyjskiej oraz całego świata. Punktem wyjścia jego rozważań jest teza, że trzema najważniejszymi teoriami politycznymi w XX wieku były: komunizm, faszyzm i liberalizm. Chociaż ta ostatnia pokonała faszyzm i komunizm, to Dugin dostrzega kryzys „drugiej fali demokratyzacji” i niezadowolenie społeczne w różnych państwach, dlatego proponuje zmobilizowanie międzynarodowych

² W.L. CYMBURSKIJ: *Ostrow Rossija. Pierspiektivy rossijskoj geopolitiki*. «Polis» 1993, № 5 — http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/C/1993-5-Cimburskiy_Perspektivi_rossijskoj_geopolitiki.pdf (dostęp: 20.12.2017); J. DIEC: *Próby redefinicji państwowości imperialnej nowej Rosji*. W: *Rosja. Rozważania imperiolologiczne*. Red. S. BIELEŃ, A. SKRZYPEK. Warszawa 2015, s. 73.

³ J. DIEC: *Próby redefinicji państwowości...*, s. 75—76.

starań na rzecz stworzenia czwartej teorii, pomostu metapolitycznego między Wschodem a Zachodem⁴. W rozmowie z Aleksandrem Prochanowem na temat „czwartej drogi” podkreśla, iż współczesny liberalizm ma totalitarną naturę i globalne oddziaływanie. Aby stawić mu opór, należy wykroczyć poza te trzy znane teorie i skompilować przyszłość z powrotem do tradycji. Centrum inicjowania przekształceń porządku międzynarodowego ma stanowić Moskwa⁵. Należy podkreślić, że Dugin zreżymuje kody kulturowe, między innymi konstruuje obraz wyjątkowej roli Rosjan, postulując ekspansję wartości jako dogodnego instrumentarium budowania rosyjskiego imperium w XXI wieku.

Elementy omówionych tu koncepcji dostrzegalne są jako fundamenty ideologiczne polityki Władimira Putina. Cechą charakterystyczną kreowanej linii politycznej jest wpływ konserwatyizmu, w którym postuluje się potrzebę restytucji tradycji, kultury rosyjskiej oraz wartości prawosławnych, jak i manifestowanie odrębności względem Zachodu. Zestawienie rosyjskich wartości tradycyjnych, jak na przykład hierarchiczność, mocny ośrodek władzy (nawiązanie do carskiego samodzierżawia), silna tożsamość narodowa, z zachodnimi przywarami liberalizmu wskazywanymi przez elity Federacji Rosyjskiej, na przykład konsumpcjonizmem, rozwiązłością obyczajową, relatywizmem moralnym (np. zarzut wykorzystywania pretekstu szerzenia demokracji i ochrony praw człowieka do realizacji partykularnych interesów), ma za zadanie zminimalizowanie podatności społeczeństwa na zachodnie idee i koncepcje (w tym ustrojowe). Ponadto odwoływanie się do tradycji wzmacnia tożsamość rosyjską, buduje więź między obywatelami, a także przywiązanie do państwa. Efektywnym narzędziem realizacji wzmacnia tożsamości Rosjan oraz reintegracji obszaru poradzieckiego jako wspólnoty ponadpaństwowej jest koncepcja *Russkiego mira*. „Rosyjski świat” współtworzą etniczni Rosjanie, pozostałe narody zamieszkujące Federację Rosyjską oraz ludność rosyjskojęzyczna, egzystująca w różnych państwach kiedyś należących do ZSRR. Czołowymi komponentami *Russkiego mira* są: kultura rosyjskojęzyczna (w tym radziecka) oraz język rosyjski, dzieje historyczne, więź z Rosją (lojalność i przywiązanie do państwa), tradycje i wspólnota kulturowa, prawosławie. Oddziaływanie tej koncepcji odnosi się do państw, w których silną grupę stanowi mniejszość rosyjska, język rosyjski ma duże znaczenie, a także do podmiotów o historyczno-kulturowych powiązaniach z Rosją, jak Mołdawia (Naddniestrze), Ukraina czy Białoruś⁶. Argument konieczności ochrony diaspory rosyjskiej poza granicami państwa i jej przynależności do „Rosyjskiego świata” był wielokrotnie podnoszony przez administrację rosyjską w XXI wieku, tak

⁴ Zob. L. SYKULSKI: *Koncepcja radykalnego podmiotu i „czwarta teoria polityczna” Aleksandra Dugina w kontekście bezpieczeństwa Polski i Unii Europejskiej*. „Przegląd Geopolityczny” 2017, T. 8, s. 231 i n.

⁵ Zob. szerz.: *Czetyriortaja političeskaja teorija. Biesieda Aleksandra Prochanowa s Aleksandrom Duginym*. „Izborskij Klub” 2017, № 7.

⁶ A. WIERZBICKI: *Rosja. Etniczność i polityka*. Warszawa 2011, s. 219—221.

na przykład tłumaczono zaangażowania militarne w Gruzji (2008). Koncepcja *Russkiego mira* jest jednym z kluczowych narzędzi w dążeniu do odbudowy wielkomocarstwowej pozycji Rosji w stosunkach międzynarodowych. Postrzeganie Federacji Rosyjskiej jako wielkiego mocarstwa jest niezwykle ważnym komponentem budującym tożsamość Rosjan. Oczekiwania społeczeństwa względem ośrodka decyzyjnego skoncentrowane są wokół zdolności państwa do prowadzenia efektywnej polityki zagranicznej oraz wzmacniania jego prestiżu na arenie międzynarodowej. Wszelkie kroki mające podważyć znaczenie Rosji w świecie wywołują sprzeciw społeczeństwa, co Kreml wykorzystuje do wzmocnienia więzi na linii państwo — społeczeństwo⁷.

Nie należy zapominać, że polityka Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku wpisuje się w realistyczną koncepcję stosunków międzynarodowych, akcentującą priorytetowe znaczenie interesów narodowych w kreowaniu polityki państwa i ich obrony przed zewnętrznymi zagrożeniami łącznie z zaadaptowaniem zasobów *hard power*. Wobec tego administracja rosyjska wypukła defensywny charakter linii politycznej, a wszelkie agresywne posunięcia tłumaczone są koniecznością odpowiedzi na wrogie działania Zachodu. Rosja jawi się w tej optyce jako „obleżona twierdza”, czyli podmiot samotnie stawiający opór zgubnym siłom państw przestrzeni atlantyckiej, dążącym do osłabienia jej pozycji międzynarodowej. Przykładowo, Moskwa wskazuje, że wspieranie przez Zachód kolorowych rewolucji zagraża cywilizacji rosyjskiej i ma za zadanie zminimalizować jej oddziaływanie w tradycyjnej strefie wpływów, czyli na obszarze poradzieckim. To sytuacja nie do zaakceptowania przez państwo, którego priorytetowym założeniem polityki zagranicznej jest odbudowa pozycji mocarstwa zdolnego do przekształcania ładu światowego.

Bezspornie wskazane zmienne tworzą obraz polityki imperialnej Rosji, czego dowodzi między innymi akcentowanie przez rosyjskich ideologów charyzmatycznej legitymizacji władzy Putina (silna władza nie tylko spełnia oczekiwania społeczeństwa, ale ma zapewnić należną Rosji pozycję w stosunkach międzynarodowych), podkreślanie przez Kreml wyjątkowości państwa — największe państwo prawosławne, największe terytorialnie mocarstwo, oraz jego misyjność (opór wobec Zachodu, przede wszystkim USA). Obrona diaspory rosyjskiej poza granicami Federacji Rosyjskiej odbierana jest jako element realizacji przez władzę modelu państwa opiekuna obywateli⁸. Warto też pamiętać o odbudowie silnej pozycji Rosji w aspekcie gospodarczym dzięki wykorzystaniu bogatych złóż surowców energetycznych, które są też używane po to na przykład, aby wywierać presję na państwa nierespektujące uprzywilejowanej pozycji Moskwy w przestrzeni poradzieckiej. Upowszechnienie założenia odrodzenia Rosji jako impe-

⁷ M. RAŚ: *Rosja w procesach zarządzania ładem międzynarodowym*. W: *Rosja w procesach globalizacji*. Red. S. BIELEŃ. Warszawa 2013, s. 38.

⁸ A. JACH: *Rosyjska nostalgia imperialna*. W: *Rosja. Rozważania imperiologiczne*. Red. S. BIELEŃ, A. SKRZYPEK. Warszawa 2015, s. 81.

rium i podkreślanie doniosłości znaczenia w tym kontekście prezydentury Putina są zauważalne po dokonaniu aneksji Krymu, stanowiąc składnik walki informacyjnej prowadzonej przez Kreml. Jednym z czołowych ośrodków wspierających tę ideę jest Klub Izborski stworzony w 2012 roku jako platforma aktywności filozofów, politologów, dziennikarzy, ekonomistów opowiadających się za obecnym kursem politycznym Federacji Rosyjskiej⁹. Głównymi architektami promowanej przez Klub Izborski roli Rosji w świecie są Prochanow i Dugin.

W świetle ideologii konstruującej politykę Federacji Rosyjskiej zostaną przeanalizowane wydarzenia, które w optyce autorki wpłynęły na zmianę pozycjonowania Moskwy w stosunkach międzynarodowych — aneksja Krymu i wojna na wschodzie Ukrainy (2014—) oraz zaangażowanie militarne Rosji w Syrii.

Oddziaływanie Rosji na bezpieczeństwo w wymiarze globalnym

Katalizatorem radykalizacji polityki administracji rosyjskiej były implikacje protestów ludności ukraińskiej trwających od listopada 2013 roku dotyczących odroczenia podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską przez prezydenta Wiktora Janukowycza, które przeobraziły się w masowe wystąpienia Ukraińców zamieszkujących centralne i zachodnie obszary państwa, nazwane przez ukraińskie media Rewolucją Godności. Ostatecznie w obliczu utraty realnej władzy i nieugiętej postawy stronnictw opozycyjnych zarządzających protestami obywateli prezydent opuścił Ukrainę, a przedstawiciele opozycji przejęli stery w państwie. Putin komentując wydarzenia na Ukrainie, wskazywał, że należy interpretować je jako niekonstytucyjny zamach stanu i siłowe przejęcie władzy¹⁰. Przekaz prezydenta Rosji wpisuje się w upowszechnianą wizję niestannego zagrożenia dla cywilizacji rosyjskiej ze strony Zachodu — prezydent o prorosyjskim nastawieniu legalnie sprawujący urząd zostaje wbrew prawu pozbawiony swojej władzy przez ośrodki o orientacji prozachodniej przy deklarowanym poparciu państw zachodnioeuropejskich, co stanowi wyraźne zagrożenie dla etnicznych Rosjan zamieszkujących Ukrainę. Ponadto należy pamiętać o samoidentyfikacji Rosji jako wielkiego mocarstwa: ruch ten ma doprowadzić do usunięcia wpływów rosyjskich z państwa stanowiącego priorytetowy komponent jej tradycyjnej strefy oddziaływania.

W obliczu niestabilności i chaosu w państwie ukraińskim oraz prozachodniej orientacji administracji w Kijowie Moskwa zaczęła podejmować kroki w celu

⁹ Zob. szerzej: G. PRZEBINDA: *Piąte imperium Putina*. „Rzeczpospolita Plus Minus”, 21—22.06.2014.

¹⁰ *Putin nazwał proizosedszeje na Ukrainie antikonstytucyjnym pierieworotom*. «RIA Nowosti» — <https://ria.ru/politics/20140304/998084566.html> (dostęp: 29.12.2017).

zabezpieczenia swoich interesów, czego najlepszym przykładem była aktywność rosyjska względem Półwyspu Krymskiego, która przyczyniła się do przeprowadzenia referendum na tym obszarze w sprawie przyłączenia go do Federacji Rosyjskiej 16 marca 2014 roku. Według oficjalnych wyników prawie 97% respondentów przychyliło się do tej propozycji, co pozwoliło na przyłączenie Krymu do Rosji 18 marca 2014 roku¹¹. Czyn ten został potępiony przez społeczność międzynarodową, która podkreślała dokonanie aneksji Krymu przez Rosję jako pogwałcenie norm prawa międzynarodowego. W celu ukazania rosyjskiej percepcji krymskiego referendum i wchłonięcia przez Moskwę tej autonomicznej republiki Ukrainy warto przeanalizować wystąpienie prezydenta Federacji Rosyjskiej skierowanego do przedstawicieli organów ustawodawczych w dniu dokonania aneksji Krymu. Komentując przyłączenie Półwyspu Krymskiego do Rosji, Putin wskazywał, że referendum z 16 marca zostało przeprowadzone zgodnie z demokratycznymi standardami i poszanowaniem prawa międzynarodowego. Wysoki wynik poparcia dla idei rosyjskiego Krymu jest zrozumiały w kontekście historii tego obszaru. Prezydent uwypuklił wspólne dzieje Krymu i Rosji, między innymi przynależność Krymu do Imperium Rosyjskiego czy znaczenie Sewastopola jako ojczyzny Rosyjskiej Floty Czarnomorskiej. Wyjątkowość tego obszaru tworzy jego multikulturowość, gdzie przez lata egzystowały różne grupy etniczne, zachowując swój język i kulturę (Rosjanie, Ukraińcy i krymscy Tatarzy), akcentując jednak, że z ponad 2 mln mieszkańców Krymu największą grupę stanowią Rosjanie (500 tys.). Zadeklarowano jednak wprowadzenie na tym obszarze trzech oficjalnych języków: rosyjskiego, ukraińskiego i krymskotatarskiego¹². Decyzja z 1954 roku o przyłączeniu Półwyspu do Ukraińskiej SRR została podjęta z naruszeniem wtedy obowiązującego prawa. Co godne podkreślenia, Putin zawarł w swoim wystąpieniu myśl, że „w świadomości ludzi Krym zawsze był i pozostanie integralną częścią Rosji”¹³. Taka percepcja była przekazywana z pokolenia na pokolenie i utrwalana wśród społeczeństwa.

Zgodnie z ideologicznymi fundamentami polityki Kremla, Krym jest częścią „rosyjskiego świata” z uwagi na czynniki etniczne, kulturowe oraz historyczne i zachował swoją tożsamościową odrębność względem ośrodka władzy w Kijowie. Mobilizacja ludności Półwyspu Krymskiego interpretowana jest jako opowiedzenie się za partycypacją w rosyjskiej przestrzeni, sprzeciw wobec przybliżeniu się ku Zachodowi i jednocześnie wyraz obawy, że nowi decydenci Ukrainy nie uszanują prorosyjskiego nastawienia społeczeństwa krymskiego.

¹¹ M. LAKOMY: *Przebieg i uwarunkowania konfliktu na wschodzie Ukrainy. W: Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski*. Red. K. CZORNIK, M. LAKOMY, M. STOLARCZYK. Katowice 2015, s. 18–19.

¹² *Obrazczenie Priezidenta Rossijskoj Fiedieracyi*. Sajt Priezidenta Rossiji — <http://kremlin.ru/events/president/news/20603> (dostęp: 30.12.2017).

¹³ Ibidem.

W percepcji Moskwy, aneksja Krymu jest oznaką obrony stanu posiadania, czyli rosyjskiego Półwyspu Krymskiego (w interpretacji należącego do *Russkiego mira*). Ta decyzja wpisuje się we współczesną myśl imperialną Rosji, która ma być adekwatną odpowiedzią na śmiałe poczynania państw zachodnich w przestrzeni poradzieckiej.

Dyslokacja nieoznakowanych formacji rosyjskich na Krymie („zielone ludziki”), które umożliwiły protestującym przejmowanie kontroli nad strategicznymi punktami, między innymi ośrodkami dowodzenia armii ukraińskiej czy lotniskami w Symferopolu oraz Sewastopolu, a w konsekwencji doprowadziły do referendum, była dopiero początkiem zaangażowania militarne Rosji na Ukrainie¹⁴. Bardzo szybko nasiliły się protesty we wschodnich obwodach: donieckim, ługańskim, charkowskim o prorosyjskiej orientacji przeciwko nowym władzom w Kijowie. Już w kwietniu 2014 roku ogłoszono powstanie Ługańskiej Republiki Ludowej i Donieckiej Republiki Ludowej. Decydenci ukraińscy podjęli decyzję o zbrojnej pacyfikacji zbuntowanych obszarów w ramach operacji antyterrorystycznej, która ostatecznie nie przyniosła oczekiwanych rezultatów. Mimo wysiłków społeczności międzynarodowej na rzecz intensyfikacji procesu pokojowego nie udało się zażegnać konfliktu na wschodzie Ukrainy.

Moskwa zaangażowała się w konflikt, udzielając wydatnej pomocy ukraińskim separatystom, a działania szybko przekształciły się w przykład wojny hybrydowej. Posunięcia ukraińskich bojowników przejmujących kontrolę nad Ługańskiem i Donieckiem były skoordynowane z kampanią medialną prowadzoną na obszarze Ukrainy oraz poza nią, aktywnością rosyjskich sił specjalnych, groźbą ograniczenia przepływu gazu do Ukrainy oraz wizją zaangażowania regularnych formacji Federacji Rosyjskiej¹⁵, czyli Kreml zastosował fuzję różnorodnego instrumentarium oddziaływania na Ukrainę (wojna informacyjna, narzędzia ekonomiczne, dyplomatyczne, militarne). Taka aktywność stanowi realizację rosyjskiej koncepcji „wojny nowej generacji”, której elementami są: dywersja polityczna, konstrukcja zaplecza, interweniowanie, odstraszanie i manipulowanie negocjacjami. Szczególnie warto zwrócić uwagę na pierwszy z wymienionych komponentów urzeczywistniany poprzez kampanie informacyjne prowadzone przez kanały medialne na podstawie propagandy i agitacji opierające się na podkreślaniu różnic etnicznych, językowych, kulturowych między grupami społecznymi w celu pogłębienia ich wzajemnej wrogości.

¹⁴ Intencją autorki jest ukazanie miejsca konfliktu ukraińskiego w założeniach polityki Federacji Rosyjskiej, więcej na temat szczegółowego przebiegu kryzysu i konfliktu np.: I. HURAK: *Udział Rosji w wydarzeniach na Ukrainie w okresie luty — sierpień 2014 roku*. Centrum Europy Wschodniej UMCS „Analizy/Polityka” 2016, nr 13; M. LAKOMY: *Przebieg i uwarunkowania konfliktu...; Formatowanie Ukrainy*. T. 1. Red. M. DOMAGAŁA, R. POTOCKI. Warszawa 2015.

¹⁵ M. BANASIK: *Wojna hybrydowa w teorii i praktyce Federacji Rosyjskiej*. „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 2, s. 49.

Przekaz medialny miał pomóc w stworzeniu obrazu wielkiej Rosji dbającej o swoich obywateli poza granicami kraju, nawiązując do wzorców i kodów kulturowych żywych w świadomościach społeczeństw państw poradzieckich, wzmacniając poczucie niebezpieczeństwa w obliczu zwiększania wpływów cywilizacji zachodniej na Ukrainę¹⁶. Potem następuje etap konsolidacji zaplecza, czyli przejmowania kontroli nad strategicznymi punktami, i następnie interwencja. Błędym wnioskiem byłoby stwierdzenie, że w obliczu destabilizacji Ukrainy Moskwa zauważyła szansę na powiększenie swojego terytorium poprzez wchłonięcie obwodów donieckiego i ługańskiego (czyli klasyczne myślenie w kategoriach geopolitycznych). Intencją decydentów rosyjskich jest wpieranie ukraińskich parapaństw w obecnej postaci, gdyż stanowią doskonałe narzędzie nacisku na Ukrainę (podobna użyteczność Naddniestrza względem Mołdawii) — poprzez funkcjonowanie marionetkowych podmiotów kooperujących z Rosją, uniemożliwia ona realizację pełnej partycypacji Kijowa w strukturach euroatlantyckich i tym samym utrzymuje ten podmiot w swojej strefie wpływów. Drugim ważnym obszarem aktywności Federacji Rosyjskiej jest Syria. Trwający od 2011 roku konflikt w Syrii stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla społeczności międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI wieku. Moskwa wspiera reżim Baszara al-Assada w walce z rebeliantami oraz fundamentalistami z Daesh oraz innych ugrupowań. Rosyjska pomoc dla lojalistów udzielana jest od 2012 roku, a jej pierwszym symptomem były dostawy sprzętu wojskowego i prowadzenie szkoleń syryjskich sił zbrojnych. Momentem przełomowym dla dalszego biegu syryjskiej wojny było otwarte zaangażowanie sił rosyjskich i rozpoczęcie operacji powietrznej pod koniec września 2015 roku, będącej implikacją wystosowanej przez Assada prośby o pomoc walce z rebeliantami i terrorystami. Rosja wysłała na obszar Syrii między innymi żołnierzy piechoty morskiej, jednostek artylerii, żołnierzy Specnazu. Jak wskazywano, oddelegowano do operacji wiele komponentów nowoczesnego uzbrojenia, między innymi systemy rozpoznania artyleryjskiego Zoopark-1, umożliwiające wykrywanie stanowisk ogniowych adwersarza (do 70 na minutę) oraz dostosowywanie celności własnej artylerii, monitorowanie przestrzeni powietrznej i kontrolowanie dronów; kompleksy robotyki wywiadowczej Skarabeusz, czyli niewielkie platformy wyposażone w kamery wysokiej rozdzielczości, mikrofon i kamerę termowizyjną, odległość uzyskania obrazu dochodzi do około 250 m, ze względu na niewielką wysokość robota (15 cm) jest narzędziem, które nadaje się do rozpoznania ciężko dostępnych punktów, na przykład tuneli; lokalizatory Korshun zaprojektowane do poszukiwania min z elektronicznym sterowaniem. Wśród potencjału sił powietrznych wydzielonego do operacji należy wymienić

¹⁶ A. ANT CZAK-BARZAN: *Dynamika wojny hybrydowej na Ukrainie*. „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 1, s. 46; J. HAJDUK, T. STĘPNIEWSKI: *Woja hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*. „Studia Europejskie” 2015, nr 4, s. 148.

między innymi bombowce strategiczne Tu-160, Tu-95, śmigłowce Mi-28N czy samoloty myśliwsko-bombowe Su-34; komponent morski, na przykład korwety Bujan-M wyposażone w wyrzutnie systemu Kalibr-NK i Onyks¹⁷. Intensywna faza operacji trwała ponad pięć miesięcy, w ciągu których siły powietrzne wykonały ponad 7 tys. lotów z rosyjskiej bazy lotniczej Hmejmim (muhafaza Latakia) w Syrii, niszcząc ponad 12 tys. obiektów bojowników. Wsparcie sojusznika umożliwiło siłom reżimowym powstrzymanie ekspansji sił terrorystycznych i zainicjowanie ofensywy na takich obszarach, jak Hims, Latakia czy Aleppo. Putin ogłosił 14 marca 2016 roku wycofanie głównych sił rosyjskich z Syrii¹⁸. Zaangażowanie powietrzne Moskwy zapewniło siłom rządowym przewagę asymetryczną w sektorze powietrznym nad rebeliantami, co zainicjowało wzmacnianie pozycji prezydenta i zahamowanie działań ofensywnych bojowników. Siergiej Ławrow MSZ Federacji Rosyjskiej wskazywał, że obecnie głównym celem aktywności antyterrorystycznej Rosji jest zwalczanie ugrupowania Dżabhat an Nusra¹⁹. Pomimo oświadczenia Putina, że siły rosyjskie są w trakcie opuszczania Syrii (grudzień 2017 r.), należy wskazać, że jednostki wciąż pozostają w rosyjskich bazach na terenie Syrii: Hmejmim i Tartus.

Rosja jest również istotnym podmiotem w toku negocjacji w sprawie uregulowania i deeskalacji sytuacji w Syrii. Należy wskazać, że ze względu na pogarszającą się sytuację humanitarną w Syrii²⁰ Moskwa, Teheran i Ankara uzgodniły w trakcie rozmów w Astanie (maj 2017) utworzenie czterech stref bezpieczeństwa na obszarze tego państwa, obejmujące: cały obszar muhafazy Idlib, część Aleppo, Hamy, Latakii, Hims, Dary, Kunajtiry oraz jedno z przedmieść Damaszku. W strefach obowiązuje całkowity zakaz używania broni, co ma na celu stworzenie dogodnych warunków do niesienia pomocy humanitarnej pokrzywdzonej ludności cywilnej²¹. Te postanowienia spowodowały głosy sprzeciwu syryjskiej opozycji, która nie chciała zgodzić się, aby siły wspierające reżim Assada były odpowiedzialne za utrzymanie stref. Oprócz Rosji również

¹⁷ N. GRISZCZENKO: *Armija XXI wieku: kakimi nowinkami udivili rossijskije wojennyje w Sirii*. «Russkaja gaziet» — <https://www.rg.ru/2017/12/19/armiia-xxi-veka-kakimi-novinkami-udivili-rossijskie-voennye-v-sirii.html> (dostęp: 4.01.2018); I. MAKSIMOW: *Bojowoje krieszczenije: kakoe rossijskoje oruzije wpierwyje primienialos' w Sirii*. «Russkaja gaziet» — <https://www.rg.ru/2017/12/12/boevoe-kreshchenie-kakoe-rossijskoe-oruzhie-vpervye-priemialos-v-sirii.html> (dostęp: 4.01.2018).

¹⁸ *Iz Rossiji s poddierżkoj. Kak rossijskije wojennyje pomagali borotsja s tierroristami w Sirii*. «TASS» — <http://tass.ru/spec/syria> (dostęp: 4.01.2018).

¹⁹ C. CHAMDOCHOV: *Ławrow nazwał głównuju antitierroristiczeskiju zadaczu w Sirii*. «Russkaja gaziet» — <https://www.rg.ru/2017/12/27/lavrov-nazval-glavnuuu-antitierroristi cheskuiu-zadachu-v-sirii.html> (dostęp: 4.01.2018).

²⁰ Zob. A. MIARKA: *Wojna w Syrii jako wyzwanie dla Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI w. W: Kryzysy w Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI wieku. Uwarunkowania — przebieg — implikacje*. Red. T. KUBIN, M. STOLARCYK. Katowice 2018 (w druku).

²¹ Ibidem.

Iran udziela wsparcia militarnego oddziałom rządowym — na obszarze Syrii aktywnie działają członkowie Korpusu Strażników Rewolucji oraz bojownicy libańskiego Hezbollahu powiązani z reżimem w Teheranie. Administracja rosyjska prowadzi rozmowy na najwyższym szczeblu z przedstawicielami państw zaangażowanych w likwidację działalności terrorystycznej w Syrii, jak i utrzymuje kontakt z władzami w Damaszku. Putin spotkał się z prezydentem Syrii w Soczi (listopad 2017 r.). Głównym przedmiotem rozmów były perspektywy długotrwałego porozumienia pokojowego po neutralizacji wpływów terrorystycznych. Ponadto na temat uregulowania kwestii syryjskiej prezydent FR dyskutował podczas rozmowy telefonicznej z Donaldem Trumpem. Putin podkreślił gotowość Rosji do podejmowania działań w kierunku wypracowania politycznego rozwiązania w Syrii na podstawie rezolucji ONZ nr 2254, poczynionych ustaleń podczas rund negocjacyjnych w Astanie, jak i wspólnego oświadczenia prezydentów Rosji oraz USA w tej sprawie. Rosyjski prezydent rozmawiał też o kwestii syryjskiej z królem Arabii Saudyjskiej Salmanem²².

W kontekście sukcesów w zakresie deeskalacji napięcia w Syrii decydenci rosyjscy szczególnie podkreślają efektywność formatu z Astany. Ławrow w wywiadzie udzielonym dla agencji Interfaks wskazywał, że jednym z priorytetów polityki zagranicznej Rosji w 2017 roku było promowanie pokojowego przezwyciężenia konfliktu w Syrii. Dzięki kooperacji Moskwa — Teheran — Ankara udało się wzmacnić zawieszenie broni między siłami rządowymi a opozycją, co stworzyło odpowiednie warunki do eliminacji terrorystów. Strefy deeskalacji przyniosły oczekiwane rezultaty, więc zainicjowano proces powrotu uchodźców i odbudowy syryjskiej infrastruktury. Minister wskazał na rolę podmiotów zewnętrznych, które powinny pomóc w znalezieniu porozumienia, współpracując zarówno z frakcjami rządowymi, jak i opozycją. Partnerzy astańskiego formatu podejmują w tym zakresie działania na rzecz organizacji Kongresu w Soczi, który ma zainicjować dialog narodowy²³.

Motywacja zaangażowania Kremla w syryjską wojnę jest bardzo złożona. Po pierwsze, Syryjska Republika Arabska jest ostatnim państwem w regionie Bliskiego Wschodu, które łączą tak silne więzy sojusznicze z Federacją Rosyjską. Ta kooperacja przynosi korzyści strategiczne Moskwie w postaci alokacji dwóch baz wojskowych: lotniczej (Hmejmim) i morskiej (Tartus). W świetle tych informacji obrona reżimu Assada w optyce rosyjskiej była niezbędna, aby zabezpie-

²² K. ŁATUCHINA: *Soczinskaja konfieriencija. Riezidencija Władimira Putina w Soczi stała mirowym centrom rieszenija sirijskoj problemy*. «Russkaja gazieta» — <https://www.rg.ru/2017/11/23/rezidencija-putina-v-sochi-stala-centrom-resheniia-sirijskoj-problemy.html> (dostęp: 5.01.2018).

²³ *Intierwju ministra inostrannyh dieł Rossiji S.W. Ławrowa informacyonny agentstwu «Interfaks», 28 diekabria 2017 goda*. Ministerstwo inostrannyh dieł Rossijskoj Fiedieracyi — http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3012117 (dostęp: 5.01.2017).

czyć interesy narodowe. Zmiana konfiguracji władzy w Damaszku i zdobycie przewagi przez sunnickie stronnictwa oznaczałoby utratę przez Moskwę oddziaływania na bliskowschodnią arenę polityczną, do czego nie może dopuścić. Po drugie, jak słusznie wskazuje Tomasz Otłowski, rosyjska aktywność ma wpływ na sytuację strategiczną w całym regionie. Rosja wspierając Baszara al-Assada, wzmocniła tym samym oś szyicką, sojusz państw i podmiotów niepaństwowych na Bliskim Wschodzie, skoncentrowanych wokół Iranu, jest to narzędzie wykorzystywane przeciwko Zachodowi²⁴. Moskwa uderza przez to w jego interesy w tym obszarze świata. Poprzez zaangażowanie w syryjską wojnę na szeroką skalę Kreml stał się niezwykle ważnym podmiotem dla możliwości wypracowania ostatecznego uregulowania kwestii i państwa zachodnie muszą liczyć się z wpływami rosyjskimi. Należy stwierdzić, że militarne działania Federacji Rosyjskiej w Syrii stanowią wyraz realizacji postulatu rosyjskiej administracji dotyczącego odbudowy wizerunku Rosji jako wielkiego mocarstwa, którego działalność muszą brać pod uwagę siły zachodnie.

Nie ulega wątpliwości, że Putin chciał również powiązać zaangażowanie w Syrii z konfliktem na wschodzie Ukrainy, aby Zachód respektując konieczność kooperacji z Moskwą na rzecz ustabilizowania sytuacji w Syrii, złagodził swoje stanowisko względem działań Rosji na Ukrainie (np. anulowanie sankcji). Miał to być również element odwracający uwagę rosyjskiego społeczeństwa od pogarszającej się sytuacji gospodarczej Federacji Rosyjskiej. W świetle negatywnych skutków rosyjskiej obecności na Ukrainie Moskwa potrzebowała sukcesu, by wzmocnić więzy państwo — obywatele oraz potwierdzenia zdolności administracji rosyjskiej do osiągania zwycięstw składających się na „wielkość Rosji”. Tę tezę potwierdzają wypowiedzi czołowych polityków. Przewodnicząca Rady Federacji Walentina Matwijenko wskazywała, że pomyślne zakończenie operacji sił powietrznych w Syrii pozytywnie wpłynęło na nastroje Rosjan. W percepcji Matwijenko, dla społeczeństwa jest niezwykle istotne, że rosyjskie wojska osiągnęły taki sukces w walce z terroryzmem²⁵.

Nie bez znaczenia dla odbioru społecznego jest też poparcie Cerkwii dla rosyjskiej obecności w Syrii. Patriarcha Cyryl komentując rozpoczęcie operacji powietrznej, wyraził nadzieję, że zaangażowanie Rosji przyniesie długo oczekiwany spokój. Podkreślił też, iż Rosyjska Cerkiew Prawosławna apelowała do decydentów rosyjskich, jak i innych państw oraz organizacji, aby nie pozostawali obojętnymi wobec chrześcijan, którzy stali się celem ataków ze strony terrorystów. Według patriarchy Moskwa podjęła rozsądną decyzję o użyciu siły w celu ochrony narodu syryjskiego przed wpływami terrorystów, co umożliwi zaprowadzenie pokoju w Syrii. Co więcej, według struktur rosyjskiej Cerkwii,

²⁴ T. OTŁOWSKI: *Rosyjskie zaangażowanie w Syrii jako geopolityczny „game-changer” dla regionu i świata*. „Pulaski Policy Papers” 2015, nr 19.

²⁵ Matwijenko: *uspiesznoje zawierszenije operacyi w Sirii pozitivno skazalos’ na nastrojenii rossijan*. «TASS» — <http://tass.ru/politika/4846683> (dostęp: 5.01.2018).

pomoc Rosji przyspieszy uspokojenie sytuacji w całym regionie²⁶. Retoryka duchownych umożliwia tworzenie wizji podniosłej roli Moskwy w zwalczaniu Daesh, będącego zagrożeniem o charakterze globalnym, w tym dla prawosławnej cywilizacji.

Implikacje zaangażowania Rosji na Ukrainie i w Syrii dla jej pozycji w stosunkach międzynarodowych

Bezsprzecznie należy stwierdzić, że podjęte przez Rosję działania wobec Ukrainy doprowadziły do osłabienia jej pozycji w relacjach z podmiotami zachodnimi. Państwa UE zdecydowanie potępiły naruszenie integralności terytorialnej i suwerenności Ukrainy. W odpowiedzi na dokonanie nielegalnej aneksji Krymu, która jest nieuznawana przez społeczność międzynarodową, UE wprowadziła zakaz podróżowania i zamrożenie aktywów osób odpowiedzialnych za pogwałcenie integralności terytorialnej Ukrainy (17 marca 2014 r.). Ograniczenia te objęły 149 osób i 38 podmiotów (zamrożenie ich aktywów w UE). Miało to uniemożliwić funkcjonowanie tych podmiotów na rynkach europejskich, uderzając w rosyjski sektor gospodarczy. W ramach europejskiej linii politycznej względem Krymu, UE wprowadziła ograniczenia w wymianie gospodarczej, między innymi zakaz importu towarów z Krymu lub z Sewastopolu (jeżeli nie posiadają ukraińskich certyfikatów), zakaz inwestowania na Krymie, zakaz świadczenia usług turystycznych na Krymie lub w Sewastopolu²⁷. Następnie w reakcji na aktywność sił rosyjskich wpływającą na destabilizację wschodniej Ukrainy UE nałożyła sankcje gospodarcze na Federację Rosyjską w lipcu 2014 roku, które zostały rozszerzone dwa miesiące później. Sankcje finansowe dotyczą transakcji w dwóch okresach: dla transakcji zawartych między 1 sierpnia a 12 września 2014 roku czas zapadalności zobowiązań finansowych nie może przekroczyć 90 dni, natomiast dla transakcji zawartych po 12 września — 30 dni. Ograniczenia dotknęły banki oraz przedsiębiorstwa, podmioty zależne na terenie UE oraz podmioty działające na ich zlecenie²⁸. Sankcje militarne obejmują zakaz eksportu broni i związanych z nią materiałów do Rosji,

²⁶ E. CZINKOWA: *Patrijarch Kirill: Wojennoje uczastije Rossiji w Sirii dołžno priniesti dołgoždannyj mir*. «Komsomolskaja prawda» — <https://www.kp.md/daily/26439/3310649/> (dostęp: 5.01.2018).

²⁷ EUROPEAN UNION NEWSROOM: *EU Sanctions against Russia over Ukraine Crisis*. — https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en (dostęp: 5.01.2018).

²⁸ J. ĆWIEK-KARPOWICZ, S. SECRIERU: *Sankcje i Rosja*. Warszawa 2015, s. 31—32.

zakaz eksportu technologii podwójnego zastosowania. Ponadto wprowadzono ograniczenia dla rosyjskich przedsiębiorstw w zakupie technologii związanych z wydobyciem ropy naftowej. Nie należy też zapominać o sankcjach obniżających prestiż Rosji, jak zawieszenie udziału w G8 czy zawieszenie negocjacji w sprawie partycypacji w OECD i IEA²⁹. W percepcji państw zachodnich, izolując dyplomatycznie Federację Rosyjską, nieprzestrzegającą podstawowych norm prawa międzynarodowego oraz zasad będących fundamentem wspólnoty europejskiej, ukazują wykluczenie Rosji z kręgu demokratycznych i cywilizowanych państw. Takie zabiegi w oczywisty sposób wpływają na obniżenie rangi podmiotu w stosunkach międzynarodowych, ograniczając jego oddziaływanie i możliwość zawierania sojuszy wzmacniających pozycję oraz realizację interesów narodowych związanych z zewnętrznym wymiarem polityki.

Również Stany Zjednoczone nałożyły sankcje na Rosję w związku z kryzysem i konfliktem na Ukrainie. Dotyczą one ograniczenia możliwości wjazdu na teren USA, ograniczenia aktywów i sankcji sektorowych. Waszyngton wskazywał, że działalność i polityka Federacji Rosyjskiej, w tym aneksja Krymu oraz użycie siły na wschodzie Ukrainy, podważają demokratyczne procesy na Ukrainie, stanowiąc zagrożenie dla bezpieczeństwa, pokoju, stabilności, suwerenności, integralności terytorialnej, traktowane są jako zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego oraz polityki zagranicznej USA. W celu zwiększenia kosztów dyplomatycznych i finansowych rosyjskiej agresji Waszyngton nałożył sankcje na osoby z najbliższego otoczenia Putina oraz podmioty z sektorów: energetycznego, finansowego i zbrojeniowego, które w odbiorze amerykańskim były zaangażowane w działania przeciwko Ukrainie. Sankcje dotyczyły między innymi technologii eksploracji gazu i ropy naftowej oraz świadczenia usług, obrotu prawami do wydobycia; firmom i bankom ograniczono możliwości zadłużania się³⁰.

Wymiar dyplomatyczny sankcji, choć ważny z punktu widzenia polityki mocarstwowej, nie jest aż tak dotkliwy dla Rosji jak implikacje dla gospodarki sankcji ekonomicznych. Zahamowały one możliwość pozyskiwania kapitału zagranicznego przez rosyjskie przedsiębiorstwa, co pogorszyło ich sytuację finansową, szczególnie należy to odnieść do firm zajmujących się energetyką. Wsparcie Moskwy dla tych podmiotów jest ograniczone z uwagi na spadek cen ropy naftowej, której eksport wytwarza główne wpływy do budżetu państwa³¹. Należy pamiętać też o nieformalnych implikacjach sankcji finansowych w postaci

²⁹ EUROPEAN UNION NEWSROOM: *EU Sanctions against Russia...*

³⁰ U.S. DEPARTMENT OF STATE: *Ukraine and Russia Sanctions* — <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/ukrainerrussia/> (dostęp: 6.01.2018); J. ĆWIEK-KARPOWICZ, S. SECRIERU: *Sankcje...*, s. 22.

³¹ M. DOMAŃSKA, SZ. KARDAŚ: *Konsekwencje zachodnich sankcji finansowych dla gospodarki Rosji*. Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia „Komentarze OSW” 2016, nr 203.

na przykład spadku zaufania do kapitału rosyjskiego oraz współpracy z Federacją Rosyjską. Zachodnie obostrzenia zbiegły się w czasie z innymi zjawiskami negatywnie wpływającymi na gospodarkę tego państwa: wspomniane już załamanie cen na rynku ropy naftowej w drugiej połowie 2014 roku i w roku 2015, niekorzystny klimat inwestycyjny, problemy strukturalne gospodarki. Konsekwencjami sankcji były też intensyfikacja odpływu kapitału w 2014 roku oraz gwałtowne zahamowanie napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Sankcje pogorszyły sytuację budżetową i perspektywy realizacji projektów przez wielkie koncerny energetyczne. Wystarczy wspomnieć, że w odpowiedzi na dotkliwość nałożonych obostrzeń Rosneft był zmuszony obniżyć wydatki na inwestycje o 30% (marzec 2015 r.), również budżet inwestycyjny firmy Lukoil zmniejszył się: z 14 mld USD (2014 r.) do 12,5 mld USD (2015 r.)³².

Zła sytuacja ekonomiczna Rosji dotyka przede wszystkim społeczeństwo. Kryzys gospodarczy ujawnił się w postaci obniżenia płac i dochodów realnych ludności oraz inflacją, drastycznie też zmniejszył się popyt konsumpcyjny. W efekcie kryzysu zwiększyła się liczba osób osiągających dochody poniżej minimum egzystencji z nieco ponad 16 mln (2014 r.) do ponad 20 mln (styczeń—wrzesień 2016 r.). Implikacją inflacji jest wzrost cen towarów importowanych, jak i tych rodzimej produkcji, należy podkreślić podwyżkę cen żywności prawie o 21%. Przedsiębiorstwa starając się oszczędzać, zmniejszają czas pracy i obniżają stawki wynagrodzeń³³. W obliczu całego spektrum trudności gospodarczych Moskwy społeczeństwo nie otrzymuje wsparcia socjalnego na wystarczającym poziomie.

Kryzys gospodarczy będący skutkiem między innymi zachodnich sankcji nałożonych na Rosję jako reakcja na jej aktywność na wschodzie Ukrainy zdecydowanie osłabił jej pozycję na arenie międzynarodowej i w powiązaniu z izolacją dyplomatyczną uniemożliwia efektywną realizację strategicznych interesów, na przykład wzrostu gospodarczego i rozwijania kooperacji z innymi mocarstwami, a także partycypację w inicjatywach na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa. Ponadto negatywne konsekwencje wizerunkowe dla Federacji Rosyjskiej będą trudne do zniwelowania, utraciła ona bowiem możliwość prezentowania swojej aktywności jako mocarstwa promującego pokojowe wartości. Tym samym nie może już wykorzystywać argumentu nadużywania siły militarnej przez Zachód do realizacji swoich interesów pod pretekstem obrony praw człowieka czy poszerzania wspólnoty państw demokratycznych, który był jedną ze zmiennych wskazywanych jako różnicujące cywilizację rosyjską i zachodnią. Moskwa konsekwentnie sprzeciwiała się zaangażowaniu militarnemu państw europejskich i USA na przykład w Iraku (2003 r.) czy w Libii (2011 r.), akcen-

³² Ibidem.

³³ M. DOMAŃSKA: *Kryzys w Rosji. Degradacja modelu zarządzania gospodarką*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia „Prace OSW” 2017, nr 61, s. 12.

tując między innymi brak poszanowania prawa międzynarodowego czy właśnie chęć realizacji interesów narodowych. Poprzez aktywność militarną na Ukrainie został zniszczony wizerunek Rosji jako pokojowego przywódcy „świata rosyjskiego”, co może wpłynąć na zmianę jej postrzegania przez państwa przestrzeni poradzieckiej. Należy pamiętać, że po wywiązaniu się konfliktu ukraińskiego inne państwa obawiały się, że Moskwa wykorzystując argument obrony Rosjan, podejmie ofensywne kroki wobec nich, na co wskazywały na przykład republiki nadbałtyckie³⁴. Wobec tego godnym podkreślenia jest fakt ochłodzenia relacji Federacji Rosyjskiej z niektórymi państwami w jej tradycyjnej strefie wpływów oraz perspektywa bezpowrotnej utraty satysfakcjonujących relacji z Ukrainą, stanowiącej jeden z głównych fundamentów „rosyjskiego świata”.

W świetle przytoczonej argumentacji na rzecz negatywnego wpływu aktywności Rosji na Ukrainie dla jej pozycjonowania w stosunkach międzynarodowych warto zastanowić się, czy spowodowało to rozczarowanie rosyjskiego społeczeństwa polityką Putina, zakwestionowało jego dominującą rolę w rosyjskiej polityce i sfragmentaryzowało elektorat. W tym kontekście niezwykle ciekawe wyniki badań opinii publicznej uzyskała rosyjska organizacja pozarządowa Centrum Lewady (ros. Левада-Центр). Ośrodek przeprowadził badania dotyczące postrzegania przez społeczeństwo Putina na grupie reprezentatywnej w październiku 2017 roku. Na pytanie otwarte dotyczące tego, co przyciąga respondentów do Putina, najczęściej badani wskazywali następujące cechy: odważny, zdecydowany, męski, twardy charakter, silna wola, silny, pewny siebie, spokojny. Deklarowanie jako priorytetowych tychże wymienionych atrybutów prezydenta potwierdza tezę, że dla społeczeństwa niezwykle istotna jest legitymizacja władzy przez charyzmę. Dopiero na kolejnych miejscach znalazły się elementy związane z działalnością, na przykład: polityka zagraniczna, ochrona przed Zachodem, szacunek w świecie, zapewnienie prestiżu, doświadczony polityk, wsparcie armii³⁵. W odpowiedzi na pytanie o to, co respondentom nie podoba się w Putinie, najwięcej osób zadeklarowało: „trudno powiedzieć”. Co interesujące, jednocześnie większość ankietowanych wskazuje na odpowiedzialność prezydenta za problemy państwa (odpowieź „w pełnej mierze”), jako warstwy, na których polega Putin, w pierwszej kolejności wymieniano „siłowików” i oligarchów. W percepcji społeczeństwa to interesy tych grup reprezentuje Putin w największym stopniu³⁶. Pomimo świadomości negatywnych implikacji linii politycznej prezydenta, aż 61% ankietowanych w kolejnym badaniu Lewady zadeklarowało, że zagłosuje na Putina w przyszłych wyborach prezydenc-

³⁴ Zob. A. MIARKA: *Wpływ konfliktu ukraińskiego na bezpieczeństwo państw nadbałtyckich*. W: *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski*. Red. K. CZORNIK, M. LAKOMY, M. STOLARCZYK. Katowice 2015, s. 298—320.

³⁵ *Władimir Putin*. Lewada-Centr — <https://www.levada.ru/2017/11/20/vladimir-putin-5/> (dostęp: 6.01.2018).

³⁶ Ibidem.

kich (ankieta sporządzona w grudniu 2017 r.), następny w kolejności Władimir Żyrinowski może liczyć jedynie na 8% poparcia rosyjskiego elektoratu. Ponad połowa Rosjan zapowiada udział w zbliżających się wyborach zaplanowanych na 18 marca 2018 roku: 28% respondentów „na pewno” głosowałoby, a 30% zaznaczyło odpowiedź „prawdopodobnie”³⁷. Takie wyniki nie są zaskoczeniem. Wydawać mogłoby się, że obniżenie poziomu życia Rosjan powinno stać się przyczyną sprzeciwów wobec władzy i spadku poparcia dla obecnych decydentów politycznych, jednak w tym przypadku na percepcję społeczną wpływa ideologiczny wymiar polityki prowadzonej przez Putina. Mimo wskazywania odpowiedzialności prezydenta za problemy FR, Rosjanie postrzegają te działania jako reakcję na złowrogie działania Zachodu, który stara się poniżyć Rosję i lekceważy jej interesy. Negatywne zjawiska dotyczące obywateli mają swoje źródło w polityce państw strefy euroatlantyckiej. Nastąpiło wzmocnienie poparcia dla prezydenta, który dzięki swojej nieprzejednanej postawie broni niezależności państwa w stosunkach międzynarodowych i stawia opór wobec narzucania woli Zachodu Rosjanom.

Jak już wspomiano, administracja rosyjska umiejętnie wykorzystała kwestię zaangażowania w Syrii dla konsolidacji społeczeństwa. Przedstawianie operacji w kategoriach wielkiego sukcesu buduje w obywatelach poczucie wielkości i wyjątkowości Rosji postrzeganej jako wielkie mocarstwo oraz odwraca uwagę od złej sytuacji gospodarczej. Wzmaga odbiór polityki zagranicznej Kremla jako słusznej i przynoszącej korzyści. Nie jest to bezzasadne stwierdzenie, aktywność w Syrii bowiem w istocie jest czynnikiem umacniającym nadszarpniętą pozycję międzynarodową Rosji. Chociaż włączenie się w działania antyterrorystyczne nie spowodowało złagodzenia lub anulowania sankcji nałożonych w związku z konfliktem na Ukrainie³⁸, tak jak oczekiwali decydenci rosyjscy, to należy podkreślić, że ze względu na znaczenie Rosji dla uregulowania sytuacji w Syrii już sama reakcja społeczności międzynarodowej na sytuację na Ukrainie była stonowana.

Aktywność w Syrii przyniosła Moskwie realne korzyści rozważane w kontekście jej pozycji międzynarodowej. Nie tylko wpłynęła na wzmocnienie kooperacji Moskwa — Damaszek — Teheran, ale i na — zauważalne — ocieplenie relacji z Ankarą. Po zestrzeleniu rosyjskiego bombowca przez siły tureckie w listopadzie 2015 roku nastąpił kryzys rosyjsko-turecki, w którego deeskalację był zaangażowany Dugin. Według niego ze względu na to, że nie zajmował jakiegokolwiek stanowiska w rządzie, mógł skutecznie pełnić funkcję pośrednika

³⁷ *Riejting wozmożnych kandidatow w priezidenty*. Lewada-Centr — <https://www.levada.ru/2017/12/13/17249/> (dostęp: 6.01.2018).

³⁸ Rada Europejska podjęła decyzję o przedłużeniu obowiązywania sankcji na kolejne 6 miesięcy — do 31 lipca 2018 r., EUROPEAN COUNCIL: *Russia: EU Prolongs Economic Sanctions by Six Months* — <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/21/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-by-six-months/> (dostęp: 7.01.2018).

w rozwiązywaniu problemów państwowych, gdyż posługuje się argumentacją geopolityczną, która trafia do decydentów tureckich. Chociaż Moskwa nie potwierdza udziału Dugina w rozmowach, to jego wkład zaakcentował były szef tureckiego wywiadu Ismail Hakki Pekin, będący jednym z członków delegacji tureckiej, która spotkała się z Duginem w 2015 roku. Filozof udał się też do Ankary tuż przed tureckim puczem (lipiec 2016 r.), wskazując, że Turcja powinna odstąpić od prób wejścia w struktury UE i przystąpić do Unii Eurazjatyckiej³⁹. Poprawę stosunków na linii Moskwa — Ankara potwierdziła wizyta Putina w Stambule (październik 2016 r.), gdzie partnerzy podpisali między innymi umowę o budowie gazociągu Turkish Stream. Odnowa relacji pozwoliła na zainicjowanie tzw. procesu astańskiego, który doprowadził do utworzenia na obszarze Syrii czterech stref deeskalacji. Co więcej, kładąc akcent na współpracę z regionalnymi potęgami Iranem i Turcją, Rosja zminimalizowała znaczenie USA, sprowadzając ich rolę do obserwatora procesu pokojowego. Dzięki tej współpracy Moskwa usankcjonowała swoją mocną pozycję w sprawie syryjskiej i stała się podmiotem mającym duży wpływ na przyszły kształt bliskowschodniego porządku politycznego. Ponadto Rosja wykorzystując napięte relacje Turcji z Zachodem, stara się zapobiec jej powrotowi w orbitę oddziaływań zachodnich. Dzięki trójstronnemu sojuszowi rosyjscy decydenci mogą uwidaczniać swoją niezależność względem sił zachodnich i podejmować autonomiczne działania.

Należy stwierdzić, że Rosja wzmocniła swoją osłabioną pozycję na arenie międzynarodowej, stając się ważnym podmiotem w procesie deeskalacji sytuacji w Syrii. Wzmacnianie współpracy z państwami regionu otwiera drogę Moskwie do podjęcia prób usuwania zachodnich oddziaływań z tej przestrzeni i zaadaptowania jej jako strefy wpływów koalicji rosyjsko-islamskiej. Te zabiegi wpisują się w wizję Wielkiej Eurazji, którą zaprezentował Putin w 2016 roku, zakładającą integrację wokół Moskwy nie tylko państw przestrzeni poradzieckiej, ale i Iranu oraz Turcji⁴⁰. Chociaż pełna realizacja tej koncepcji wydaje się mało prawdopodobna ze względu na silne aspiracje mocarstwowe Iranu i Turcji, to stworzenie rosyjsko-islamskiego ośrodka opierającego się na równowadze podmiotów może być ciekawym wariantem adaptowania przez Moskwę Bliskiego Wschodu jako obszaru zajmującego ważne miejsce w gradacji celów polityki zewnętrznej.

³⁹ Bloomberg: «putinskij Rasputin» pomiril Rossiju s Turcyjej — pomirit s SSZA — <https://russian.rt.com/inotv/2017-02-04/Bloomberg-putinskij-Rasputin-pomiril-Rossiju> (dostęp: 7.01.2018); A. BALCER: *Sojusz reżimów autorytarnych? Turcja wobec Iranu i Rosji — wnioski dla Unii Europejskiej*. Instytut Studiów Zaawansowanych „Analizy ISZ” 2017, nr 1 — http://krytykapolityczna.pl/file/2016/02/balcer_-_sojusz_rezimow_autorytarnych_0.pdf (dostęp: 7.01.2018).

⁴⁰ A. BALCER: *Sojusz reżimów autorytarnych? Turcja wobec Iranu i Rosji — wnioski dla Unii Europejskiej*. Instytut Studiów Zaawansowanych „Analizy ISZ” 2017, nr 1 — http://krytykapolityczna.pl/file/2016/02/balcer_-_sojusz_rezimow_autorytarnych_0.pdf (dostęp: 7.01.2018).

Podsumowanie

Wydarzenia mające miejsce w drugiej dekadzie XXI wieku wpłynęły na zmianę pozycji Rosji w stosunkach międzynarodowych. W tym kontekście priorytetowe znaczenie miały wojna na wschodzie Ukrainy oraz wojna w Syrii. Implikacją rosyjskiej aktywności na Ukrainie było drastyczne osłabienie jej pozycji na arenie międzynarodowej, do czego przyczyniły się nałożone przez podmioty zachodnie sankcje w związku z dokonaniem aneksji Krymu i militarną partycypacją w konflikcie ukraińskim. Spowodowały one izolację dyplomatyczną Rosji, utratę prestiżu objawiającą się na przykład wykluczeniem ze struktur takich, jak G8, czy zniszczenie wizerunku państwa promującego pokojowe wartości. Szczególnie dotkliwy okazał się wymiar ekonomiczny sankcji uderzający między innymi w priorytetowy dla rosyjskiej gospodarki sektor surowcowy, jak i bankowy. Działania siłowe zainicjowane wobec Ukrainy negatywnie wpłynęły na odbiór Rosji przez część państw obszaru poradzieckiego, osłabiając jej uprzywilejowaną pozycję w tradycyjnej strefie wpływów. Mimo to nie można postrzegać Federacji Rosyjskiej jako zmarginalizowanego państwa na arenie międzynarodowej. Moskwa stara się odbudować swoje znaczenie w globalnej polityce między innymi poprzez kluczową rolę w syryjskiej wojnie i procesie deeskalacji sytuacji w Syrii. Bez wątpienia aktywność na tym obszarze umożliwiła Rosji wzmocnienie własnego stanowiska w relacjach z państwami zachodnimi, które pomimo manifestowania swojego niezadowolenia, są zmuszone kooperować z nią w celu rozwiązania kwestii syryjskiej będącej jednym z najważniejszych wyzwań dla bezpieczeństwa w drugiej dekadzie XXI wieku. Ponadto Moskwa zintensyfikowała stosunki z takimi państwami, jak Iran i Turcja, co w przyszłości może zostać wykorzystane przez nią jako instrumentarium pozwalające wywierać presję na Zachód i uzyskać przewagę w rywalizacji o dominację w regionie. Rosja potwierdziła, że posiada potencjał pozwalający oddziaływać na kształt ładu międzynarodowego i jest podmiotem, który nie powinien być lekceważony ani pomijany przez społeczność międzynarodową.

Bibliografia

- ANTCZAK-BARZAN A.: *Dynamika wojny hybrydowej na Ukrainie*. „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 1.
- BALCER A.: *Sojusz reżimów autorytarnych? Turcja wobec Iranu i Rosji – wnioski dla Unii Europejskiej*. Instytut Studiów Zaawansowanych „Analizy ISZ” 2017,

- nr 1 — http://krytykapolityczna.pl/file/2016/02/balcer_sojusz_rezimow_autorytarnych_0.pdf (dostęp: 7.01.2018).
- BANASIK M.: *Wojna hybrydowa w teorii i praktyce Federacji Rosyjskiej*. „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 2.
- Bloomberg: «putinskij Rasputin» pomiril Rossiju s Turcyjej — pomirit s SSZA* — <https://russian.rt.com/inotv/2017-02-04/Bloomberg-putinskij-Rasputin-pomiril-Rossiju> (dostęp: 7.01.2018).
- CHAMDOCHOV C.: *Ławrow nazwał gławnuju antiterroristiczeskuju zadaczu w Cupuu. «Russkaja gaziet»* — <https://www.rg.ru/2017/12/27/lavrov-nazval-glavnuiu-antiterroristicheskuiu-zadachu-v-sirii.html> (dostęp: 4.01.2018).
- CYMBURSKIJ W.L.: *Ostrow Rossija. Pierspektiwy rossijskoj geopolitiki*. «Polis» 1993, № 5 — http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/C/1993-5-Cimburskiy_Perspektivi_rossijskoj_geopolitiki.pdf (dostęp: 20.12.2017).
- Czetywiortaja politiczeskaja tieorija. Biesieda Aleksandra Prochanowa s Aleksandrom Duginym*. „Izborskij Klub” 2017, № 7.
- CZINKOWA E.: *Patrijarch Kirill: Wojennoje uczastije Rossiji w Sirii dolžno pri-niesti dolgoždannyj mir*. «Komsomolskaja prawda» — <https://www.kp.md/daily/26439/3310649/> (dostęp: 5.01.2018).
- ĆWIEK-KARPOWICZ J., SECRIERU S.: *Sankcje i Rosja*. Warszawa 2015.
- DIEC J.: *Próby redefinicji państwowości imperialnej nowej Rosji*. W: *Rosja. Rozważania imperiolologiczne*. Red. S. BIELEŃ, A. SKRZYPEK. Warszawa 2015.
- DOMAŃSKA M., KARDAŚ SZ.: *Konsekwencje zachodnich sankcji finansowych dla gospodarki Rosji*. „Komentarze OSW” 2016, nr 203.
- DOMAŃSKA M.: *Kryzys w Rosji. Degradacja modelu zarządzania gospodarką*. „Prace OSW” 2017, nr 61.
- EUROPEAN COUNCIL: *Russia: EU Prolongs Economic Sanctions by Six Months* — <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/21/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-by-six-months/> (dostęp: 7.01.2018).
- EUROPEAN UNION NEWSROOM: *EU Sanctions against Russia over Ukraine Crisis*. — https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en (dostęp: 5.01.2018).
- EUROPEAN UNION NEWSROOM: *EU Sanctions against Russia over Ukraine Crisis* — https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en (dostęp: 5.01.2018).
- Formatowanie Ukrainy*. T. 1. Red. M. DOMAGAŁA, R. POTOCKI. Warszawa 2015.
- GRISZCZENKO N.: *Armija XXI wieka: kakimi nowinkami udiwili rossijskije wojennyje w Sirii*. «Russkaja gaziet» — <https://www.rg.ru/2017/12/19/armiia-xxi-veka-kakimi-novinkami-udivili-rossijskie-voennye-v-sirii.html> (dostęp: 4.01.2018).
- HAJDUK J., STĘPNIEWSKI T.: *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*. „Studia Europejskie” 2015, nr 4.
- HURAK I.: *Udział Rosji w wydarzeniach na Ukrainie w okresie luty – sierpień 2014 roku*. „Analizy/Polityka” 2016, nr 13.
- Intierwju ministra inostrannyh diel Rossiji S.W. Ławrowa informacyonny agientstwu «Interfaks», 28 diekabria 2017 goda*. Ministerstwo inostrannyh diel

- Rosyjskiej Fiedieracyi — http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3012117 (dostęp: 5.01.2017).
- Iz Rossiji s poddierżkoj. Kak rossijskije wojennyje pomagali borotsja s tierroristami w Sirii.* «TASS» — <http://tass.ru/spec/syria> (dostęp: 4.01.2018).
- JACH A.: *Rosyjska nostalgia imperialna.* W: *Rosja. Rozważania imperiologiczne.* Red. S. BIELEŃ, A. SKRZYPEK. Warszawa 2015.
- LAKOMY M.: *Przebieg i uwarunkowania konfliktu na wschodzie Ukrainy.* W: *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski.* Red. K. CZORNIK, M. LAKOMY, M. STOLARCZYK. Katowice 2015.
- ŁATUCHINA K.: *Soczinskaja konfierencija. Reziencija Władimira Putina w Soczi stała mirowym centrom rieszenija sirijskoj problemy.* «Russkaja gazieta» — <https://www.rg.ru/2017/11/23/rezidencija-putina-v-sochi-stala-centrom-resheniia-sirijskoj-problemy.html> (dostęp: 5.01.2018).
- MAKSIMOW I.: *Bojeweje krieszczenie: kakoje rossijskoje orużyje wpierwyje primienialos' w Sirii.* «Russkaja gazieta» — <https://www.rg.ru/2017/12/12/boevoe-kreshchenie-kakoe-rossijskoe-oruzhie-vpervye-primienialos-v-sirii.html> (dostęp: 4.01.2018).
- Matwijenko: uspiesznoje zawierszenije opieracyi w Sirii pozitiwno skazalos' na nastrojenii rossijan.* «TASS» — <http://tass.ru/politika/4846683> (dostęp: 5.01.2018).
- MIARKA A.: *Wojna w Syrii jako wyzwanie dla Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI w.* W: *Kryzysy w Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI wieku. Uwarunkowania – przebieg – implikacje.* Red. T. KUBIN, M. STOLARCZYK. Katowice (w druku).
- MIARKA A.: *Wpływ konfliktu ukraińskiego na bezpieczeństwo państw nadbałtyckich.* W: *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski.* Red. K. CZORNIK, M. LAKOMY, M. STOLARCZYK. Katowice 2015.
- Obraszczenie Priezidenta Rossijskoj Fiedieracyi.* Sajt Priezidenta Rossiji — <http://kremlin.ru/events/president/news/20603> (dostęp: 30.12.2017).
- OTŁOWSKI T.: *Rosyjskie zaangażowanie w Syrii jako geopolityczny „game-changer” dla regionu i świata.* „Pulaski Policy Papers” 2015, nr 19.
- POTULSKI J.: *Rosyjskie koncepcje geopolityczne jako wyraz poszukiwań formuły imperialnej?.* W: *Rosja. Rozważania imperiologiczne.* Red. S. BIELEŃ, A. SKRZYPEK. Warszawa 2015.
- PRZEBINDA G.: *Piąte imperium Putina.* „Rzeczpospolita Plus Minus”, 21—22.06.2014. *Putin nazwał proizosedszeje na Ukrainie antikonstytucyjnym pierieworotom.* «RIA Nowosti» — <https://ria.ru/politics/20140304/998084566.html> (dostęp: 29.12.2017).
- RAS M.: *Rosja w procesach zarządzania ładem międzynarodowym.* W: *Rosja w procesach globalizacji.* Red. S. BIELEŃ. Warszawa 2013.
- Riejting wozmożnych kandidatow w priezidenty.* Lewada-Centr — <https://www.lewada.ru/2017/12/13/17249/> (dostęp: 6.01.2018).
- SYKULSKI L.: *Koncepcja radykalnego podmiotu i „czwarta teoria polityczna” Aleksandra Dugina w kontekście bezpieczeństwa Polski i Unii Europejskiej.* „Przeгляд Geopolityczny” 2017, T. 8.

- U.S. DEPARTMENT OF STATE: *Ukraine and Russia Sanctions* — <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/ukrainerussia/> (dostęp: 6.01.2018).
- WIERZBICKI A.: *Rosja. Etniczność i polityka*. Warszawa 2011.
- Władimir Putin*. Lewada-Centr — <https://www.levada.ru/2017/11/20/vladimir-putin-5/> (dostęp: 6.01.2018).

Agnieszka Miarka, mgr, asystent w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego. Doktorantka na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w zakresie nauk o polityce. Magister politologii (specjalność: współczesne stosunki międzynarodowe). Zainteresowania naukowe: separatyzm na obszarze poradzieckim, Kaukaz Południowy w stosunkach międzynarodowych, konflikty zbrojne i spory międzynarodowe w XXI w., bezpieczeństwo międzynarodowe w wymiarach politycznym i militarnym.